

Rijksuniversiteit Groningen - Stichting K&C

Talentontwikkeling *in context*

Een exploratief onderzoek naar de kansen en
uitdagingen van jong, creatief Drents talent in hun
talentontwikkeling richting een gevorderd niveau

Eva Broekmann

30 - 03 - 2026

Begeleid door:

Johan Kolsteeg & Peter Pot

“Talentontwikkeling kent vier fases: kennismaken, ontwikkelen, bekwamen en excelleren. De eerste fase faciliteren we met cultuureducatie, de overige drie zijn stadia in talentontwikkeling.” (cultuurnota Drenthe, 2024). De provincie Drenthe heeft talentontwikkeling van jongeren op het gebied van kunst en cultuur hoog in het vaandel staan. De eerste twee fases – kennismaken en ontwikkelen – lijken goed vertegenwoordigd te zijn: vele amateurscholen, evenementen en grote inzet op binnen- en buitenschoolse cultuureducatie (e.g. Cultuurklik, 2022, Stichting Kunst en Cultuur, z.d., cultuurnota Drenthe 2024). Voor bekwamen en excelleren – de talentontwikkeling in de richting van een gevorderd niveau – zijn er tussen disciplines verschillen in het aanbod. Niet alleen in Drenthe, maar in het hele land lijkt de trend te bestaan dat er aan de bovenkant van de talentontwikkelingspiramide onderdelen missen (Van Eijk et. Al., 2015). Het is belangrijk te onderzoeken hoe deze bovenste lagen van de talentontwikkelingspiramide er in Drenthe uitzien, zodat we talentontwikkeling kunnen faciliteren waarbij jongeren zich kunnen ontwikkelen tot een niveau dat bij hen past.

De mate waarin talenten zich kunnen ontwikkelen in de kunsten hangt niet alleen af van het aanbod, maar ook van de bredere context waarin het talent zich ontwikkelt. Denk aan maatschappelijke ontwikkelingen, financiële middelen en het wel of niet ervaren van steun van ouder(s)/verzorger(s) (Van Maanen, 2009 – naar ideeën van bekende kunstsociologen als P. Bourdieu, H. S. Becker, B. Latour et cetera). Er is nog weinig bekend over de invloed van deze context op de talentontwikkeling van jong, Drents creatief talent. Landelijke organisaties als de Boekmanstichting en het Centraal Bureau voor de Statistiek (Cultuur in de regio – cultuurmonitor, 2025; Centraal bureau voor de statistiek, z.d.) hebben tools om inzicht te krijgen in de culturele sector, maar missen 1) diepgaande analyses van regionale en lokale gebieden, 2) inzicht in relaties tussen omgevingsfactoren en talentontwikkeling. Ook ligt de focus bij deze tools vaak minder op kunst als professionele beroepspraktijk en talentontwikkeling en meer op passieve deelname en/of amateurkunst. Trendbureau Drenthe laat op diens beurt ontwikkelingen zien op het gebied van maatschappelijke trends in de provincie, maar heeft geen statistieken rondom kunst en cultuur (Home – Trendbureau Drenthe, 2024).

Het doel van dit onderzoek is om meer inzicht te krijgen in de kansen en uitdagingen die jonge, Drentse creatievelingen ervaren bij het ontwikkelen van hun talenten richting een gevorderd niveau. Dit onderzoek is exploratief, wat inhoudt dat het **een globaal beeld** schetst van de doelgroep en een eerste stap is richting meer kennis en inzicht in talentontwikkeling van creatieve jongeren in Drenthe. Vanuit deze positie kan bepaald worden op welke doelgroepen het interessant is om in vervolgonderzoek verder in te

zoomen, bijvoorbeeld specifieke disciplines, fases van ontwikkeling of regio's. Een analyse van het culturele landschap rondom talentontwikkeling kan helpen met het identificeren van mogelijke uitdagingen, maar zegt niets over de beleving van de jongeren die zich in dit landschap begeven. De kansen en uitdagingen die ontstaan en/of worden beïnvloed door uiteenlopende omgevingsfactoren, komen pas aan het licht zodra de jongeren een stem krijgen. Dit onderzoek focust dan ook voornamelijk op de ervaringen van jongeren zelf.

De **hoofdvraag** van dit onderzoek luidt:

In hoeverre wordt er in Drenthe voldaan aan de behoefte van jong, Drents creatief talent om zich te ontwikkelen richting een gevorderd niveau op het gebied van kunst en cultuur?

De **belangrijkste bevindingen** uit het onderzoek luiden:

De directe sociale omgeving van talenten lijkt van grote invloed te zijn op hun talentontwikkeling. Denk aan ouders/verzorgers, vrienden en de regio waarin ze zijn opgegroeid. Met name de mate van (financiële) steun van ouders/verzorgers lijkt bepalend. Samen met een soms beperkt of onbereikbaar aanbod, zorgt dit voor grote verschillen tussen kansen van de creatieve jongeren. De vraag rijst hoe we deze verschillen kunnen overbruggen. Dit begint bij het openen van het gesprek met de doelgroep zelf: wat is er volgens hen nodig om hun talenten verder te ontwikkelen? Soms ligt het antwoord simpelweg bij meer ontwikkelmogelijkheden, maar soms ook in andere manieren om talentontwikkeling te faciliteren, zoals 1) verbinding met andere gelijkgestemden om te motiveren, inspireren en een netwerk op te bouwen, 2) persoonlijke begeleiding of mentorschap met oog voor de context van het talent, 3) jongeren verantwoordelijkheden geven en meenemen in besluitvorming rondom ontwikkelmogelijkheden en 4) een veilige omgeving om te kunnen floreren. Hoofdstuk 5 gaat uitgebreider op deze bevindingen in.

Dit rapport is opgedeeld in 5 hoofdstukken. 1) Hoofdstuk een geeft een introductie van uiteenlopende factoren die invloed hebben op talentontwikkeling. 2) Het tweede hoofdstuk zet de talentontwikkelmogelijkheden richting een gevorderd niveau binnen de provincie Drenthe uiteen. 3) Hoofdstuk drie beschrijft de onderzoeksaanpak. 4) Hoofdstuk vier presenteert de resultaten van het onderzoek, onderverdeeld in a. de kansen en uitdagingen van jong Drents creatief talent en b. hun behoeftes rondom talentontwikkelmogelijkheden. 5) In hoofdstuk vijf worden de resultaten in een bredere context geplaatst door middel van conclusies aanbevelingen. Ook worden aanbevelingen voor verder onderzoek gedaan. Na het laatste hoofdstuk volgt de literatuurlijst.

Inhoudsopgave

1. Talent in context p. 4
2. Talentontwikkeling in Drenthe p. 7
3. Onderzoeksopzet p. 9
4. Resultaten p. 12
5. Conclusies p. 13
6. Discussie p. 14
7. Literatuurlijst p. 17

1 Talent en talentontwikkeling in context

Talentontwikkeling is een bijzonder persoonlijk proces waarbinnen grote verschillen tussen individuen bestaan. Dit komt door een wisselwerking van uiteenlopende factoren die elkaar continu beïnvloeden en kaderen. Op verschillende niveaus in onze samenleving vinden we deze factoren: op het niveau van de maatschappij als geheel, op het niveau van organisaties en instanties en op het niveau van individuen. Al deze invloeden bepalen de mate waarin een talent in staat is om zich te ontwikkelen. Het meten van de mate waarin iemand zich kan ontwikkelen tot een gevorderd niveau in de kunsten in Drenthe is dus veel complexer dan slechts beoordelen of er voldoende aanbod is.

1.1 Maatschappij / macrofactoren

Talentontwikkeling

In Nederland leven we in een overwegend individualistische samenleving. Het belang van de individu gaat vaak voor het collectivistische belang. We leven vanuit een verlangen naar keuzevrijheid en het nastreven van persoonlijke doelen (Gulbahce, 2021). Binnen zo'n individualistische samenleving leven we doorgaans vanuit een ideaal van de maakbaarheid van succes: je creëert je eigen kansen, zolang je er maar hard genoeg voor werkt. In zo'n zogenaamd *meritocratische samenleving* streven we ernaar om de uitkomsten van je inzet los te zien van je achtergrond en/of omgeving (Young, 1958; de Beer & van Pinxteren, 2016). Hiermee wordt niet de weg ernaartoe, maar slechts een eindproduct beoordeeld op basis van kwaliteit. Dit klinkt als een nobel ideaal, omdat het ervoor zou moeten zorgen dat discriminatie op basis van persoonlijke kenmerken en achtergrond niet meewegen in de beoordeling van prestaties. Het negeren van deze achtergrond werkt echter juist ongelijkheid in de hand (Young, 1994). Door mensen verantwoordelijk te stellen voor de uitkomsten van hun presteren, maken we structurele ongelijkheid onzichtbaar. We leggen maatschappelijke problemen bij de individu neer door te zeggen: *als jij niet goed presteert, komt dat doordat je niet hard genoeg je best hebt gedaan*. Waar in feite iemand slachtoffer kan zijn van structurele onderdrukking door discriminatie en ongelijke behandeling, of iemand onvoldoende financiële middelen heeft om een opleiding te volgen (Young, 1958; Young 1994; de Beer & van Pinxteren, 2016). Als we dit gegeven toepassen op talentontwikkeling in de kunsten: gediscrimineerd worden kan je (talent)ontwikkeling in de weg staan als je te maken krijgt met afwijzing en uitsluiting, denk aan niet worden toegelaten op een academie (Burke & McManus, 2011). In een individualistische, meritocratische samenleving zijn we dus geneigd om talentontwikkeling te zien als een proces dat losstaat van iemands achtergrond en omgeving, terwijl kansen en uitdagingen in talentontwikkeling juist een product zijn van deze context. Als er in zo'n samenleving ook sprake is van discriminatie of ongelijke

behandeling, kunnen zowel de kansen van creatieve jongeren sterk uiteenlopen als de oorzaken van die verschillen onder de radar blijven.

Contextafhankelijkheid in de kunsten

Om dit idee van contextafhankelijkheid toe te passen op de kunsten, verwijs ik naar bekende kunsttheoretici Howard Becker en Pierre Bourdieu, twee grondleggers van de kunstsociologie (Strandvad et al., 2024). *“it is not unreasonable to say that it is the art world, rather than the individual artist, which makes the work”* (Becker, 1976). Becker beschrijft hier hoe een kunstenaar altijd is ingebed in een *art world*: het netwerk van individuen en instituties (bijvoorbeeld muzikanten, muziekscholen en programmeurs) met gedeelde conventies, normen en waarden die samen bepalen wat goede kunst is of wanneer iemand als talentvolle kunstenaar kan worden beschouwd. Als er in de *art world* bijvoorbeeld weinig waardering bestaat voor onconventioneel werk, kan een kunstenaar in die *art world* mogelijk als niet talentvol worden gezien. Een bekend voorbeeld is Vincent van Gogh die in zijn tijd niet voldeed aan de conventies van de *art world* en daarmee niet werd erkend als talentvolle kunstenaar. Tegenwoordig wordt zijn werk juist als vernieuwend en waardevol gezien, en hangt zijn werk in vele musea (NPO Kennis, 2025). Kortom: andere tijd, andere normen en waarden en andere ideeën over welke kunstenaar talentvol is. Pierre Bourdieu legt de nadruk op de kunstwereld als een veld met spelregels en machtsverhoudingen (Huhn et al., 1996). Binnen dit veld zijn verschillende “spelers”, zoals kunstenaars en kunstcritici met elkaar in strijd voor het verkrijgen van erkenning en het innemen van bepaalde posities. De machtsverhoudingen zijn bepalend voor wat we erkennen als goede en niet goede kunst, en welke kunstenaars erkenning krijgen voor hun werk. In dit veld bewegen individuen zich op basis van hun achtergrond, normen en waarden (socialisatie), en dus niet los van die context. In hoeverre een kunstenaar aansluiting vindt bij de dominante normen en waarden binnen de kunsten, heeft dus invloed op de kansen die een kunstenaar ervaart in het veld (Huhn et al., 1996; Strandvad et al., 2024).

De manier waarop we zowel talentontwikkeling als kunst en cultuur waarderen en beoordelen in een samenleving, heeft dus invloed op de manier waarop een talent zich wil of kan ontwikkelen. Het gaat om ideologieën en abstracte opvattingen die zich uiteindelijk manifesteren in concrete kaders in de vorm van bijvoorbeeld wetten, beleid en nog concreter: subsidieregelingen (mesoniveau).

1.2 Organisaties / mesofactoren

De manier waarop organisaties (zoals scholen, overheden en culturele instellingen) talentontwikkeling vormgeven is dus onder andere een product van de waarde die wij als geheel in een samenleving ophangen aan concepten als talent, talentontwikkeling en kunst en cultuur. Denk hierbij aan beleid rondom talentontwikkeling in de kunsten of aan subsidies die wel of niet worden verstrekt. Binnen de provincie Drenthe zijn we deels afhankelijk van wat er in Den Haag wordt besloten, maar er worden ook keuzes gemaakt op provinciaal niveau. Deze keuzes zijn van directe invloed op de ontwikkeling van jonge creatieve talenten: waar gaat het geld naartoe? Welke mogelijkheden worden er op touw gezet? Et cetera.

Organisaties spelen daarbij ook een grote rol in de begripsbepaling van talent. Wat als talentvol wordt gezien is zowel afhankelijk van de conventies, normen en waarden binnen een samenleving als van socialisatie van personen binnen deze organisaties (Zie hierboven: Bourdieu, 1996 & Becker 1976). Samen geven zij kaders waar jongeren binnen talentontwikkelmogelijkheden aan verwacht worden te voldoen om als talentvol te worden beschouwd (John & Thiel, 2022). Een voorbeeld uit een studie naar toelatingsexamens op een kunstacademie laat zien dat de beoordelingscommissie bepaalde ideeën heeft over wat wel en niet goede kunst is (door hun socialisatie) en hiermee sneller studenten aanneemt die, letterlijk en figuurlijk, dezelfde taal spreken als deze beoordelingscommissie. Talenten met andere vormen van expressie of culturele achtergronden, worden minder erkend als talentvol en dus minder snel aangenomen (Burke & McManus, 2011). In dit voorbeeld fungeert de beoordelingscommissie dus als een belangrijke beslisser in het bepalen van talent, maar dit geldt ook voor andere zogenoemde *culturele intermediaries*. Denk aan programmeurs of curatoren die bepalen welke kunst een podium krijgt en welke kunst niet, of docenten die in hun curriculum keuzes maken in welke kunstvormen of genres juist wel of geen aandacht krijgen (Maguire & Matthews, 2012; Strandvad et al., 2024).

1.3 Individu / microfactoren

Hoewel een aangeboren aanleg kan bijdragen aan het ontwikkelen van talent, onderschrijven vele onderzoeken dat de mate waarin een individu diens talenten kan ontwikkelen voor een groot deel afhangt van hun directe sociale omgeving. Denk aan ouders, mentoren, gelijkgestemden en docenten (Smith, 2001; Paik et al., 2022). Smith somt een aantal factoren op die bijdragen aan de talentontwikkeling van een pianist: *“a musical family background, availability of a piano and effective teaching, the absence of poverty, a musicloving audience (...).”* (Smith, 2001, p. 20). Ook blijkt dat kunstenaars die onderdeel

zijn van gemarginaliseerde groepen, maar wel een sociaal vangnet hebben, ondanks ongelijke behandeling in de kunstwereld wel in staat zijn om hun talenten te ontwikkelen. Dit vangnet kan bijvoorbeeld bestaan uit een welvarende familie die goede docenten kan (en wil) betalen, of slechts één mentor die de juiste mensen weet te bereiken (Paik et al., 2022). Dit sluit ook aan op het idee van socialisatie door Bourdieu: de omgeving waarin je opgroeit bepaalt grotendeels de positie die een kunstenaar kan innemen in het veld, en daarmee diens kansen (Huhn et al., 1996). Howard Becker (art worlds) beschrijft de impact van *core* en *support personnel*. De kunstenaar staat centraal (core personnel), maar deze is altijd afhankelijk van een netwerk van anderen (support personnel) om zich te kunnen ontwikkelen en te kunnen floreren als kunstenaar (Becker, 1976). Denk aan docenten, ouders die wel of geen steun bieden of galeriehouders die wel of niet willen samenwerken. Dit verwijst terug naar de *cultural intermediaries* zoals besproken in hoofdstuk 1.2.

2 Talentontwikkeling in Drenthe

Dit hoofdstuk schetst een beeld van talentontwikkelmogelijkheden richting een gevorderd niveau binnen uiteenlopende disciplines. Het is belangrijk om te onthouden dat dit geen volledig overzicht is van alle mogelijkheden binnen talentontwikkeling in Drenthe. Ten eerste ligt de focus in dit hoofdstuk op talentontwikkeling in de bovenste twee lagen van de talentontwikkelpiramide (bekwamen en excelleren), en zal er dus beperkte mate aandacht worden besteed aan eerste twee fases (kennismaken en ontwikkelen). Ten tweede zijn er mogelijkheden die moeilijker in kaart te brengen zijn, zoals individuele mentoren, ouders/verzorgers, zelfgeorganiseerde ontwikkeling, ontwikkeling online, meer persoonlijke/individuele begeleiding binnen amateuromgevingen of bijvoorbeeld selectiegroepen binnen amateuromgevingen die wel bezig zijn met talentontwikkeling tot een gevorderd niveau, maar dit minder uitdragen. Voorbeelden hiervan zijn dansscholen/verenigingen met selectieteams en freelance muziekdocenten die bijdragen aan individuele ontwikkeling richting een gevorderd niveau.

2.1 Gevestigde programma's of trajecten

Drenthe kent één creatieve vakopleiding: Mediavormgever aan het Drenthe College in Emmen (Drenthe College, z.d.). Talentontwikkeling in Drenthe gebeurt dus voornamelijk buiten formele educatie om. Zo bestaan er provinciebrede talentontwikkeltrajecten in de richting van popmuziek en interdisciplinair werk. Voor popmuziek is er een duidelijk ontwikkelde leerlijn: er is het kennismakingstraject Popspot, doorontwikkeltraject Drentsch Peil en professionaliseringstraject Hit the North voor professionalisering buiten conservatoria om (Stichting Kunst en Cultuur, z.d.; talentontwikkeling – The Bake Shop, z.d.). Voor interdisciplinair werk bestaan er twee verschillende trajecten richting professionalisering; Het Nieuwe Goed en UpNorth. Daarnaast kan je als (podium)artiest subsidieaanvraag doen bij Poplab voor een eigen interdisciplinaire productie. Voor alumni van Hit the North en UpNorth bestaat het traject GO! Met als doel om talenten in contact te brengen met internationaal publiek en de bredere (muziek)industrie (Stichting Kunst en Cultuur, z.d.).

Naast deze trajecten geeft theaterschool GarageTDI in Assen (en binnenkort ook Emmen) mogelijkheden tot talentontwikkeling tot een gevorderd niveau, onder andere in de vorm van een vooropleiding (Garage TDI, 2025). Het Danskwartier in Zuidlaren en Assen heeft een werkplaats voor talent – een projectgroep waarin jonge, talentvolle dansers (in uiteenlopende stijlen) worden uitgedaagd en podiumervaring opdoen door samen te werken met verschillende choreografen. Ook heeft deze school een flinke hoeveelheid gevorderde dansers binnen uiteenlopende stijlen (Home - danskwartier, 2026). In november 2025 is er

een nieuw ontwikkeltraject voor opkomende schrijvers uit Drenthe, Groningen en Friesland gestart (Open Call - Noordwoord, 2025). Dit traject is echter voor een erg selecte groep deelnemers, namelijk in totaal vier uit alle provincies samen. Naast dit traject is Noordwoord actief in heel het Noorden met evenementen, cursussen en een talentprogramma. Hun aanbod in Drenthe is echter beperkt en het talentprogramma is gecentreerd rond Groningen (Agenda – Noordwoord, 2024). Er is groeiende aandacht voor woordkunst, waardoor er momenteel vanuit Stichting K&C onderzoek gedaan wordt naar mogelijk draagvlak voor talentontwikkeling in spoken word. Musici die niet passen binnen de leerlijn voor popmuziek en zich meer ontwikkelen rondom klassieke muziek en/of het spelen in orkesten, kunnen terecht bij het Noord Nederlands Jeugd Orkest, gevestigd in Hoogeveen. De doelgroep bestaat uit jongeren die op een hoog niveau samen willen spelen (Over NNJO, z.d.).

Naast deze initiatieven kent elke gemeente een aantal cultuurcoaches die onder andere meedenken met jonge talenten over mogelijkheden tot verdere ontwikkeling. Ook zijn er in Drenthe vier cultuurprofiel scholen op het voortgezet onderwijs die zich extra inzetten voor het stimuleren van talentontwikkeling op het gebied van kunst en cultuur (CultuurProfielScholen, 2025). De focus op deze scholen ligt over het algemeen meer bij het kennismaken en ontwikkelen dan bij talentbegeleiding. Verdere professionalisering in elke discipline bestaat uit de subsidieregeling Talentontwikkeling Drents Cultuurtalent (Provincie Drenthe, 2025). Hiervoor moet de artiest al een aantoonbaar niveau hebben behaald in de eigen discipline. Ook bestaan er verschillende regelingen en onderscheidingen die (jong) opkomend talent aanmoedigen tot verdere ontwikkeling. Dit varieert per gemeente. Een voorbeeld is de aanmoedigingscultuurprijs Emmen (Cultuurprijs Emmen, z.d.) Niet al deze prijzen of regelingen zijn echter specifiek voor jongeren.

2.2 overige disciplines

Voor disciplines die bovenstaand nog niet genoemd zijn, zoals beeldende kunst en mode, biedt de Kunstbende mogelijkheden: een organisatie die zowel landelijk als provinciaal opereert. De Kunstbende is een talentontwikkeltraject voor jongeren tussen de 13 en 19 jaar. Kunstbende is breed georiënteerd op verschillende kunst disciplines: dans, beeldende kunst, film, schrijven, muziek, fashion en dj (Kunstbende, 2025). De regionale voorronde van de Kunstbende Drenthe is voor veel jongeren een eerste stap naar het ontdekken en ontwikkelen van hun talenten, maar is niet specifiek gericht op ontwikkeling richting een gevorderd niveau. De talentontwikkeling is individueel en ingericht op persoonlijke behoeftes. Dit sluit goed aan op de bevinding uit hoofdstuk 1 dat talentontwikkeling een persoonlijk proces is. Echter richt de Kunstbende zich op jongeren tussen de 13 en 19 jaar (Kunstbende,

2025). Dit betekent dat er binnen de Kunstbende voor oudere jongeren geen aanbod is. Wel houden ze actief de paadjes warm bij oud-deelnemers en bieden bijvoorbeeld netwerkbijeenkomsten of betrekken ze als workshopdocenten voor de nieuwe generatie.

Verder zijn er voor uiteenlopende disciplines zoals beeldende kunst, taal, film & fotografie veel kleinschalige initiatieven, maar ligt de focus eerder bij kennismaken en ontwikkelen dan bij ontwikkelen tot een gevorderd niveau. Voorbeelden zijn Digital Art Factory in Gieten en Assen, HQ6 en Het Hooge Woord in Hoogeveen, open podia voor muzikanten en het Lab in Facet Emmen (Facet Lab, z.d.; Digital Art Factory, 2025; HQ-6, z.d. Het hooge Woord, z.d.). Voor mode bestaat er een klein aantal kleinschalige modevakscholen die vaak recreatieve lessen aanbieden en weinig specifiek aanbod hebben voor jongeren .

2.3 samengevat

Samengevat zien we dat er behoorlijk veel aanbod op een gevorderd niveau is, maar dat het per discipline erg verschilt. Daarnaast zien we vaak één aanbieder per kunstdiscipline, waardoor het voor mensen die talentontwikkeling volgen afhankelijk is van zowel de locatie als het type aanbod dat wel of niet bij ze past of ze wel of niet mee kunnen/willen doen met deze ontwikkelmogelijkheid. Ook zien we dat de grotere initiatieven van talentontwikkeling richting een gevorderd niveau gecentreerd rond de grotere plaatsen. Voornamelijk het noorden van Drenthe: Assen, Zuidlaren voor theater en dans en een stukje zuiden van Drenthe: Hoogeveen voor (klassieke) muziek. Provinciebrede trajecten zijn er voor popmuziek en interdisciplinair werk.

3 Onderzoekopzet

Op basis van de theorie kunnen we concluderen dat er ruimte is om kansen en uitdagingen van jongeren binnen talentontwikkeling in Drenthe verder te onderzoeken. Dit hoofdstuk beschrijft hoe deze theorie wordt omgezet in onderzoeksvragen en op welke manier er een antwoord is gezocht op deze onderzoeksvragen.

3.1 Onderzoeksvragen

Hoofdvraag

In hoeverre wordt er in Drenthe voldaan aan de behoefte van jong, Drents, creatief talent om zich te ontwikkelen richting een gevorderd niveau in de kunsten?

Deelvragen

1. Welke kansen en uitdagingen ervaart jong, Drents, creatief talent bij het ontwikkelen van diens talenten richting een gevorderd niveau in de kunsten in Drenthe?
2. In welke mate hangt de talentontwikkeling van jong, Drents, creatief talent richting een gevorderd niveau samen met omgevingsfactoren?
3. In hoeverre ervaart jong, Drents, creatief talent een behoefte aan verandering in talentontwikkelmogelijkheden richting een gevorderd niveau?

3.2 Populatie

Al het jonge, creatieve talent van 16 jaar of ouder met een verbinding met Drenthe die bezig is, of de ambitie heeft, om zich te ontwikkelen richting een gevorderd niveau op het gebied van kunst en cultuur. Een belangrijke nuance is dat het alleen gaat om de uitvoerende artiesten of kunstenaars en niet het *support personnel* (Becker, 1976) zoals beschreven in hoofdstuk 1. Ook is het belangrijk om te benoemen dat er bewust is gekozen voor de term 'gevorderde' in plaats van 'professional', om te voorkomen dat kunstenaars/ makers die zichzelf niet vereenzelvigen met de term 'professional' maar wel behoren tot de doelgroep zich ook aangesproken voelen om deel te nemen aan het onderzoek.

3.3 Methoden & operationalisering

De populatie is opgedeeld in twee onderzoeksgroepen: **1)** jongeren die al op een gevorderd niveau zijn en **2)** jongeren die meer aan het begin staan van hun talentontwikkeling. Voor beide groepen is een aparte onderzoeksmethode gebruikt. Tabel 1 zet de verschillende methoden overzichtelijk tegen elkaar weg.

Vragenlijst

De vragenlijst bestaat uit drie delen: persoonskenmerken, mate van verbinding met Drenthe en vragen over talentontwikkeling. De vragen zijn gesloten met antwoordopties of likertschalen. Bij sommige vragen kunnen respondenten meerdere antwoorden aankruisen. Ook zijn er open vragen om respondenten de mogelijkheid te geven hun antwoorden op gesloten vragen verder toe te lichten of uit te breiden. De vragen geven inzicht in kansen en uitdagingen in talentontwikkeling in Drenthe en in de behoeftes die de jongeren hebben voor talentontwikkeling in de provincie. Zie de bijlage voor de gehele vragenlijst.

Focusgroepgesprekken

De focusgroepgesprekken bestaan uit twee onderdelen. In het eerste onderdeel worden stellingen over de betekenis van talent en talentontwikkeling besproken. De meeste van deze stellingen gebruik ik voor mijn thesis. Zie hiervoor de bijlage. Twee stellingen passen bij dit onderzoek, namelijk: 1. Mijn omgeving heeft invloed op mijn talentontwikkeling en 2. Ik weet wat ik nodig heb in talentontwikkeling. Het tweede deel bestaat uit een visuele opdracht. De deelnemers kregen per persoon een uitlijn van een luchtballon. Ze werden gevraagd om in de ballon alles op te schrijven wat ervoor zorgt te kunnen groeien in hun ontwikkeling. Aan het mandje van de luchtballon hangen zandzakken. In deze zandzakken hebben de respondenten alles wat hun talentontwikkeling in de weg staat opgeschreven. De antwoorden zijn gecategoriseerd en geteld.

Sampling

De respondenten en participanten zijn voornamelijk verzameld via *snowball* sampling. Dit is een manier van respondenten- /participantenwerving waarbij de vraag via belangrijke actoren in het veld wordt doorgespeeld in het netwerk. Zoveel mogelijk van de organisaties genoemd in hoofdstuk 2 zijn benaderd voor het verspreiden van de vraag voor het werven van respondenten- / participanten. Daarnaast is de vraag uitgezet via sociale media en in netwerkgroepen.

Tabel 1: onderzoeksmethoden

Populatie	Gevorderden / professionals	Beginners met de ambitie om gevorderd te worden
Methode	Vragenlijst	Focusgroepgesprekken
	Kwantitatief en kwalitatief	Kwalitatief
Soort vragen	Voornamelijk gesloten vragen, een aantal open vragen	Stellingen, open vragen en visualisatie / creatieve opdracht
Duur	Gemiddeld 5 – 10 minuten	Gemiddeld 60 minuten
Aantal deelnemers	Individueel	3 - 5
Aantal respondenten	63, 47 volledig	16, verdeeld over 6 gesprekken
Insteek vragen	Terugblik op talentontwikkeling en inzicht in behoeftes in Drenthe	Inzicht in kansen en uitdagingen: intrinsiek en extrinsiek
Analyses	Statistische analyses en coderen van de open vragen	Transcriberen, coderen en thema's onderscheiden
Software	SPSS Statistics en Qualtrix	Atlas.ti

3.4 Analyseplan

Het analyseplan beschrijft kort welke analyses er zijn gedaan om een antwoord te vinden op de onderzoeksvragen. Ik maak hierin een onderscheid tussen de vragenlijsten en de focusgroepen.

1. Deelvraag 1: kansen en uitdagingen

- Vragenlijst: vraag naar kansen en uitdagingen nu en vroeger. Hier worden beschrijvende statistieken gegeven, dus aantallen en percentages. Ook worden de antwoorden van de open vraag over kansen en uitdagingen besproken;
- Focusgroep: bespreking van kansen en uitdagingen in de luchtballon. Hierbij worden de antwoorden vergeleken, geteld en worden belangrijke thema's onderscheiden.

2. Deelvraag 2: samenhang omgevingsfactoren en talentontwikkeling

- Vragenlijst: correlatie tussen de verbinding met Drenthe en de kansen die mensen nu ervaren. Hiervoor zijn de verschillende parameters van zowel de vragen over kansen en uitdagingen in talentontwikkeling als de vragen over verbinding met Drenthe samengenomen tot enkele variabelen en met elkaar

vergeleken. Zie hiervoor bijlage. Daarnaast bespreking van de vraag hoe jongeren voor het eerst in aanraking zijn gekomen met hun kunstvorm;

- Focusgroep: het bespreken van omgevingsfactoren en het antwoord op de vraag naar invloed van omgeving op talentontwikkeling.

3. Deelvraag 3: veranderende behoeftes voor Drenthe

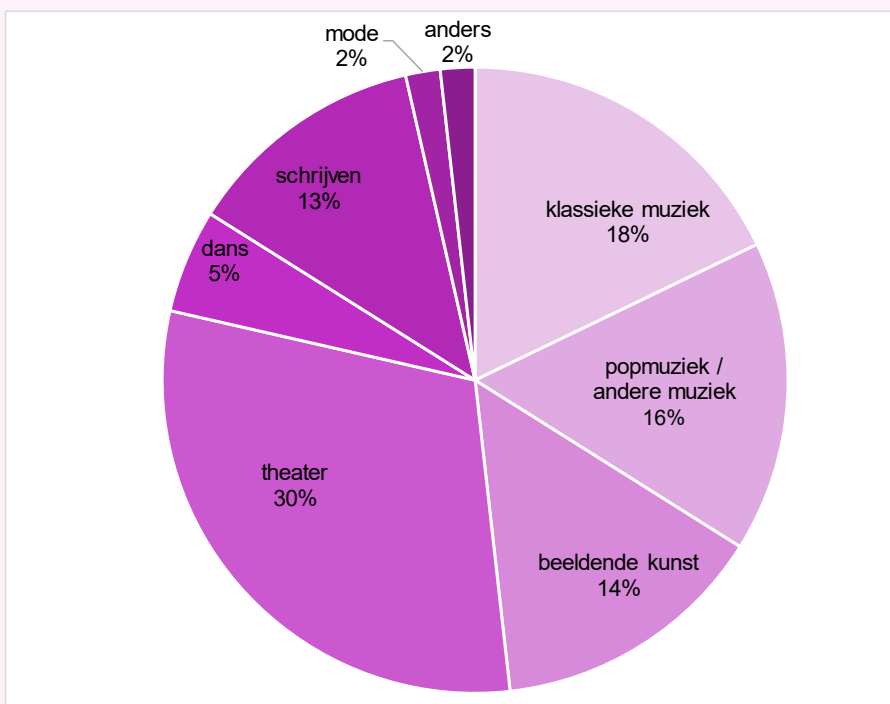
- Vragenlijst: vraag naar behoeftes voor Drenthe. Wederom beschrijvende statistieken en bespreking van de open vraag;
- Focusgroep: laatste vraag van het gesprek waarbij naar aanleiding van het gehele gesprek en de bespreking van de luchtballon is gevraagd in hoeverre jongeren de behoefte voelen om dingen te veranderen rondom hun uitdagingen voor de provincie Drenthe.

4 Resultaten

Onderstaand worden de resultaten weergegeven. Als eerst wordt een omschrijving gegeven van de respondenten en de participanten. Dan worden deelvraag 1 en 2 samen besproken. Het gaat hierbij om de kansen, uitdagingen en invloed van omgevingsfactoren. Hier is voor gekozen, omdat uit de focusgroepgesprekken blijkt dat er veel overlap zit in de antwoorden van deze deelvragen. Kansen en uitdagingen gaan bij bijna alle participanten hand in hand met de invloed van omgevingsfactoren. Ten derde wordt deelvraag 3 besproken: behoeftes voor talentontwikkeling in Drenthe. Zowel de antwoorden op de vragenlijsten (gevorderden / professionals) als de uitkomsten uit de focusgroepgesprekken (beginners / ambitie tot gevorderd) worden weergegeven.

4.1 Beschrijving participanten en respondenten

Respondenten vragenlijst

Figuur 1: verdeling respondenten per discipline

In totaal hebben 63 jongeren de vragenlijst ingevuld, van wie 47 volledig. 13 respondenten hebben dus niet alle vragen ingevuld. Dit kan komen doordat de vragenlijst zowel begon als eindigde met een aantal persoonlijke kenmerken die respondenten in verband met privacygevoeligheid mogelijk liever niet deelden, of doordat het invullen meer tijd en / of energie kostte dan verwacht. 12 jongeren zijn tussen de 16 en 19 jaar oud. 22 jongeren zijn tussen de 20 en 24 jaar oud. De helft, 29 jongeren, zijn 25 jaar of ouder. 50 respondenten identificeren zich als vrouw, 11 als man en 2 anders. Figuur 1 laat zien dat het grootste gedeelte van de respondenten, namelijk 16, uit de discipline theater komen. Slechts 1 respondent komt uit de discipline mode. Dans is ook ondergerepresenteerd met 3 respondenten.

Participanten focusgroepen

Aan de focusgroepgesprekken hebben in totaal 16 jongeren meegedaan. De leeftijd van deze jongeren ligt gemiddeld lager dan de leeftijd van de jongeren uit de vragenlijst. De meeste jongeren zijn tussen de 16 en 20 jaar oud. Dit was volgens verwachting, aangezien de doelgroep voor de focusgroep jongeren zijn die meer aan het begin staan van hun talentontwikkeling dan de doelgroep van de vragenlijst. Van deze jongeren identificeert iets minder dan de helft zich als man en iets meer dan de helft als vrouw. In totaal hebben hier 3 dansers, 2 beeldend kunstenaars, een schrijver en 3 popmuzikanten aan meegedaan. Verder hebben er in totaal 7 theatermakers meegedaan, van wie 4 ook in andere disciplines actief zijn (beeldende kunst, schrijven en muziek).

4.2 kansen, uitdagingen en invloed van omgevingsfactoren

Vragenlijst: kansen, uitdagingen en omgevingsfactoren

56 respondenten hebben de vraag naar hun kansen en uitdagingen bij hun talentontwikkeling in Drenthe ingevuld. Omdat de groepen per kunstdiscipline klein zijn, zijn de antwoorden **niet representatief** voor de gehele populatie. De cijfers geven slechts inzicht in de ervaringen van de respondenten die hebben meegedaan aan het onderzoek. Wat opvalt is dat bijna alle respondenten (47) aangeven steun te krijgen van hun omgeving in het ontwikkelen van hun talenten. Aangezien de respondenten allemaal ver zijn in hun talentontwikkeling en het hen dus gelukt is om te klimmen in de talentontwikkelpiramide, sluit dit gegeven goed aan bij hoofdstuk 1. Hierin werd uitgelegd hoe steun vanuit de persoonlijke omgeving van een talent een grote positieve invloed heeft op talentontwikkeling. Het is echter niet gezegd dat we hier een causaal verband hebben gevonden. Wel is het een interessant gegeven voor verder onderzoek. Ook geeft 75% (42) zich vaak op diens gemak te voelen bij aanbieders van talentontwikkeling en geen enkele respondent voelt zich als persoon niet welkom.

Aanbod

17 respondenten geven aan dat er voldoende aanbod is voor hun kunstvorm. Het gaat hier onder andere om 5 van 9 respondenten uit de discipline popmuziek, 4 van 15 uit theater, 1 van 7 uit beeldende kunst, 3 van 11 uit klassieke muziek, 1 van 8 uit schrijven en alle (3 van 3) respondenten van de discipline dans. Wederom 17 respondenten beweren dat het aanbod past bij hun niveau. Het gaat hierbij onder andere om 6 van 11 klassieke muzikanten, 3 van 9 pop muzikanten, 5 van 15 theatermakers en 1 van 8 schrijvers.

Voldoende informatie

5 van de 7 beeldende kunstenaars die deze vraag hebben ingevuld, geeft aan dat er niet voldoende informatie te vinden is over het aanbod. Vooral popmuzikanten (6 van 9) zijn het juist eens met deze stelling.

De hoge respons: *niet van toepassing* op de vraag of het aanbod betaalbaar is, komt niet van respondenten die aangeven dat er niet voldoende aanbod is binnen hun kunstdiscipline. Deze hoge respons is dus moeilijk verklaarbaar. Mogelijk hebben respondenten die te maken hebben met gratis aanbod, of aanbod waarvoor zij een vergoeding ontvangen dit aanbod bij *niet van toepassing* gerekend.

	Mee oneens	Neutraal	Mee eens	N.v.t.
Er is genoeg aanbod voor mijn kunstvorm	17	20	17	2
Het aanbod past bij mijn niveau	12	23	17	4
Het aanbod is betaalbaar	8	19	16	13
Ik heb genoeg middelen om het aanbod te bereiken	8	12	33	3
Er is genoeg informatie te vinden over het aanbod	16	15	24	1
Ik voel me als persoon vaak welkom	0	15	40	1
Ik voel me vaak op mijn gemak bij mensen of organisaties die talentontwikkeling aanbieden	3	11	42	0
Mensen om me heen (bijvoorbeeld familie of vrienden) steunen mij in mijn ontwikkeling	2	7	47	0
Ik kan me ontwikkelen zoals ik dat wil	3	21	32	0

Naar aanleiding van deze vraag is de volgende open vraag gesteld: *als je weinig kansen had toen je aan het begin stond van je ontwikkeling, kan je bedenken hoe het je toch is gelukt om je verder te ontwikkelen?* Hierop reageren meerdere respondenten met een antwoord dat aansluit op het idee dat de passie voor het vak zo groot is, dat de moeilijke omstandigheden

niet opwegen tegen de voordelen van het uitoefenen van hun passie. Zo schrijft één respondent: *“de drive om ondanks alles toch mijn vak te leren.”* Een andere respondent zegt: *“ik kon mijn passie voor muziek niet zomaar laten gaan”*.

De invloed van omgevingsfactoren op talentontwikkeling is op twee manieren duidelijk te zien in de resultaten van de vragenlijst: a) de manier waarop de respondenten voor het eerst in aanraking zijn gekomen met hun kunstdiscipline en b) samenhang in de hoeveelheid kansen en de mate van verbondenheid die ze voelen met de provincie Drenthe.

a. Kennismaking met kunstdiscipline: uit de vragenlijst blijkt dat 27 van de 59 respondenten die deze vraag hebben ingevuld, via hun ouder(s)/verzorger(s) kennis hebben gemaakt met hun kunstvorm. Nog eens 14 via vrienden, kennissen of andere familie. Een voorstelling, optreden of show wordt ook vaak genoemd (12), evenals buitenschoolse activiteiten die niet door de school zijn aangeraden of aangeboden (10). Ook is er een groep die via school kennis heeft gemaakt met de kunstvorm; 8 respondenten geven aan door schoolvakken of initiatieven als een schoolorkest in aanraking te zijn gekomen met hun kunstvorm. 9 via buitenschoolse activiteiten die zijn aangeraden of aangeboden door de school. Andere manieren van kennismaken die minder voorkomen, zijn boeken of teksten (4), social media (4), een film of serie (3) en streamingdiensten als Spotify (2). Respondenten konden meerdere antwoorden geven. Er zijn dus respondenten die aangeven op verschillende manieren voor het eerst kennis te hebben gemaakt met hun kunstvorm, waardoor de kennismaking een opstapeling van of wisselwerking tussen verschillende factoren was.

Een paar antwoorden op de vraag om kort te vertellen hoe deze kennismaking is gegaan: “muziek was altijd in de familie”, “er stond thuis een piano” en “mijn moeder komt zelf uit het theaterwereldje. Door haar ben ik ermee in aanraking gekomen”. Andere antwoorden luiden: “op de basisschool speelden we elk jaar een theateervoorstelling”, “ik zag een flyer van een muziekschool in de buurt” en “ik zag op Instagram een oproep voor (schrijfcollectief).”

b. Verbinding met Drenthe: Van de 57 respondenten die deze vraag hebben ingevuld, zijn er 44 die aangeven te zijn geboren en/of opgegroeid in Drenthe. 13 respondenten zijn dus of op latere leeftijd in Drenthe komen wonen, of hebben alleen in Drenthe gestudeerd of gewerkt. Daarnaast hebben 24 respondenten het meeste van hun talenten in de provincie Drenthe ontwikkeld. 3 respondenten hebben al hun talentontwikkeling buiten Drenthe gedaan, en 4 hebben al hun talentontwikkeling

binnen Drenthe gedaan. 27 respondenten hebben de helft of meer dan de helft van hun talentontwikkeling buiten Drenthe gedaan.

In de resultaten is een samenhang te zien tussen de mate waarin respondenten zich verbonden voelen met Drenthe en de hoeveelheid kansen die ze ervaren. De mate van verbinding met Drenthe is uitgevraagd door middel van een aantal parameters, waaronder bijvoorbeeld of de respondent trots is om Drent te zijn of de mate waarin die zich gewaardeerd voelt door mensen uit Drenthe. Een *correlatiecoëfficiënt* laat deze samenhang zien: 0,47**. Dit is een positieve, vrij sterke samenhang. Dit betekent dat we met behoorlijke waarschijnlijkheid kunnen zeggen dat een groter gevoel van verbondenheid met Drenthe vaak gepaard gaat met het hebben van meer kansen in de provincie. De coëfficiënt zegt echter niets over een oorzaak- gevolg relatie. We weten dus niet of meer kansen leidt tot een groter gevoel van verbinding met de provincie, of dat een groter gevoel van verbinding leidt tot meer kansen. Toch geeft deze relatie een interessant verband weer dat het waard is om verder te onderzoeken. Dit wordt gedaan in de focusgroepgesprekken.

** significant op alpha kleiner dan 0,01

Focusgroep: kansen, uitdagingen en omgevingsfactoren

Het is belangrijk om te onthouden dat er in de focusgroepgesprekken aandacht is voor de vraag 'waarom' en dieperliggende motivaties, waarbij cijfers dus minder inzichtelijk zijn. Thema's die vaak terugkeren, zijn school, woonplaats, aanbod, ouders, geld en het wel of niet hebben van gelijkgestemden. Veel thema's gaan hand in hand met andere thema's, omdat er sprake is van een wisselwerking of wederzijdse beïnvloeding. Het belangrijkste thema lijkt 'ouders' te zijn. De invloed van ouders en/of opvoeding wordt door bijna alle participanten benadrukt en sluit goed aan bij de resultaten uit de vragenlijst. Dit thema gaat vaak hand in hand met het thema geld.

- 1. Ouders en geld:** veel jongeren geven aan kennis te hebben gemaakt met hun kunstdiscipline via hun ouders, net zoals uit de vragenlijst bleek. Zo geeft een muzikant aan vanaf jonge leeftijd muzieklessen te hebben gevolgd, omdat diens **ouders het belangrijk vonden dat hun kinderen iets met muziek deden**. Een theatermaker geeft aan dat diens ouders zelf ook in de theaterwereld werken en die daarom met theater in aanraking is gekomen. Dit is ook het geval voor andere theatermakers, muzikanten en een schrijver die aangeeft thuis veel gestimuleerd te zijn om te lezen.

Aan de andere kant zijn er ook participanten die aangeven dat hun **ouders hun niet steunen / hebben gesteund, wat hun talentontwikkeling bemoeilijkt.**

Twee dansers die op een hoog niveau dansen en veel bezig zijn met hun kunstvorm, geven aan dat het ontmoedigend en demotiverend kan zijn dat hun ouders niet enthousiast zijn over hun passie. Ook moeten ze de lessen zelf betalen, wat ervoor zorgt dat ze minder lessen volgen dan ze eigenlijk zouden willen. Een participant die graag theaterlessen zou volgen, geeft aan dit niet te kunnen, omdat diens ouders de lessen niet betalen, want: *“zij zien het niet als iets realistisch, zij zien het alleen als hobby.”* Zelf heeft deze participant **niet het geld om dure lessen te kunnen betalen.** Door geen steun te krijgen van diens ouders, is deze participant een opleiding gaan doen die niets met kunst te maken heeft. Een andere participant spreekt diens zorgen over de toekomst uit, maar is wel vastberaden om een creatieve opleiding te gaan doen zonder steun van diens ouders.

Eén participant die via allerlei omwegen op de kunstacademie terecht is gekomen, benoemt wel steun te krijgen van diens ouders, maar door het **ontbreken van financiële middelen** alsnog niet de kans had om zich te ontwikkelen zoals die graag had gewild. De participant bespreekt dat die ver had moeten reizen voor het volgen van een vooropleiding en de treintickets niet kon betalen. Daar komen de kosten van de vooropleiding zelf nog bovenop: *“(…) Wij hadden het ook niet super breed, dus als je dan geen studiefinanciering aan kan vragen voor zo’n zeg maar deeltijdopleiding, dan moet je wel alles zelf betalen (...). En dat kon dan voor ons ook niet.”*

Ook noemen veel jongeren die zijn opgegroeid in een huishouden waarin kunst en cultuur belangrijke thema's waren dat ze begrijpen een bevoorrechte positie te hebben ten opzichte van jongeren die niet in een dussdanig huishouden zijn opgegroeid. Een quote van een muzikant: *“(..) misschien heb je gewoon heel veel armoede en dan gewoon niet genoeg geld om een (instrument) te kunnen kopen. (...) Dat dat je misschien ook terughoudt van überhaupt in aanraking komen met muziek.”*

2. School: school is in elk gesprek aan bod gekomen, om verschillende redenen.

Sommige jongeren geven aan dat er op school weinig aandacht wordt besteed aan kunst en cultuur. **Ze hadden zich graag op school meer willen kunnen ontwikkelen dan nu mogelijk is.** Zo beschrijft een beeldend kunstenaar dat die wel tekenlessen heeft gevolgd, maar geen nieuwe dingen leerde tijdens deze lessen en dat er naast deze lessen (bijna) geen aandacht was voor kunst en creativiteit.

Sommigen geven aan tijdsgebrek te ervaren door school, ook juist omdat er op school weinig ruimte was/is voor hun passie en ze daardoor al hun ontwikkeling in hun vrije tijd moe(s)ten doen.

Anderen vertellen dat er **op school wel veel aandacht wordt besteed aan kunst en cultuur, maar dat dit voor hen juist averechts werkt**. Ze beschrijven hoe kunst en cultuur volgens hen wordt opgelegd aan jongeren die er niet in geïnteresseerd zijn en dat dit ervoor kan zorgen dat deze jongeren zich ertegen gaan verzetten. Hierbij is het voor jongeren die wél geïnteresseerd zijn in kunst en cultuur moeilijk om zich te uiten. *“Ik had vorig jaar in de klas theaterles en ik zit (buiten school) op theater(les), dus ik kan (spelen). Ik deed mijn best voor een hoger cijfer, maar mijn klasgenoten vonden het allemaal maar niks dat ik dat kon, want zij doen daar niks aan, dus ze vinden het raar en durven dat allemaal niet.”* Een andere theatermaker beschrijft hoe medeklasgenoten geen inbreng doen tijdens zo'n les en leunen op de kennis van deze theatermaker: *“dan heb ik er ook geen zin meer in.”*

Een schrijver geeft aan de kunstlessen op school wel erg te waarderen, maar dat dit **de enige plek is die op school als een veilige haven voelt**. Buiten die lessen om, wordt er volgens deze participant te weinig aandacht besteed aan het bestrijden van negatieve reacties op mensen die creatief zijn en zich zo uiten. Volgens hen moeten scholen actiever bezig zijn met het tegengaan van pesten. **Creatievelingen zijn volgens hen namelijk vaak het slachtoffer van pesten**, omdat ze “buitenbeentjes zijn”. Minder pesten en een meer *open minded* houding zou kunnen zorgen voor een veiligere omgeving voor creatievelingen om zich te uiten en ontwikkelen zoals zij willen.

- 3. Aanbod en woonplaats:** in het verlengde van wat hierboven wordt beschreven, komt woonplaats en woonomgeving vaak ter sprake. Dit thema sluit ook aan bij de positieve samenhang tussen mate van verbinding met Drenthe en kansen, zoals gevonden in de resultaten van de vragenlijst. Bovengenoemde theatermaker koppelt de houding van leerlingen op school aan de locatie van de school. *“Ik denk dat cultuur (...) meer genormaliseerd moet worden in Drenthe en dan denk ik vooral op scholen. We hebben een podium op school, maar niemand durft op te treden, want iedereen vindt dat raar.”* Andere deelnemers in dit gesprek stemmen hiermee in. Eén participant is opgegroeid in de randstad, en bevestigt dat die hier minder kansen heeft zowel door het **beperkttere aanbod**, als door de **minder open mindset** van inwoners van Drenthe.

Een participant uit omgeving Hoogeveen beschrijft dat die vanaf jonge leeftijd vaak naar andere provincies en steden reist om een plek te vinden om zichzelf te kunnen zijn. Een andere participant uit omgeving **Hoogeveen** die zich met beeldende kunst bezighoudt, geeft aan vroeger **niemand te kennen die creatief bezig was**, aan wie die vragen kon stellen, ideeën mee kon uitwisselen of feedback van kon krijgen. Volgens de participant is dit deels te wijten aan het feit dat die in omgeving Hoogeveen weinig (vindbaar en betaalbaar) aanbod kon vinden voor diens doelgroep. Ook benadrukt de participant dat dit geldt voor een aantal jaar geleden en niet precies op de hoogte te zijn van het aanbod vandaag de dag.

Drie participanten uit de omgeving van **Emmen** benadrukken ook een **tekort in aanbod voor hun niveau in de disciplines muziek, film, beeldende kunst en theater**. Ze geven aan dat er voor beginners heel veel wordt aangeboden, maar dat er vrijwel geen aanbod is voor jongeren die al verder zijn in hun talentontwikkeling en meer uitdaging zoeken. Alle drie participanten beoefenen meerdere kunstdisciplines. Ze doen dit bijvoorbeeld via online omgevingen, door ver te reizen om het aanbod te bereiken, of door genoegen te nemen met een aanbod dat onder hun niveau zit: *“omdat het wel gezellig was deed ik dit jaar maar weer mee, maar het is niet echt dat ik me kan ontwikkelen ofzo.”*

Voor de eerdergenoemde dansers geldt dat ze soms ruim anderhalf uur met het openbaar vervoer moesten reizen om bij de danslessen te komen. Onder andere omdat **danslessen in hun eigen woonplaats niet pasten bij hun niveau**, kozen ze ervoor om die reis wel te maken.

4. **Gelijkgestemden:** het hebben van vrienden met dezelfde interesses komt in elk gesprek meermaals aan bod. Gelijkgestemden kunnen volgens tien participanten erg bijdragen in talentontwikkeling. Hiervoor worden meerdere redenen genoemd: 1) als vrienden bezig zijn met een kunstvorm, **motiveert** dat om er zelf ook (meer) mee bezig te gaan, 2) je kan elkaar **tips en feedback** geven, 3) mensen met soortgelijke passies kunnen je **nieuwe ideeën en inspiratie** geven om nieuwe dingen te proberen, 4) gelijkgestemden geven **een gevoel van veiligheid**: ze begrijpen je en accepteren je zoals je bent. De eerdergenoemde participant uit omgeving Hoogeveen, benadrukt meermaals de behoefte aan gelijkgestemden om ideeën mee te delen en van te leren. Deze participant had dat niet in diens zoektocht naar talentontwikkeling en heeft zich hierin erg alleen gevoeld. Daarnaast benoemt een andere participant het **belang van een netwerk**: met mensen in gesprek om van te

leren en die je een stapje verder kunnen helpen in je carrière. Eén participant benoemt geen vrienden te hebben met soortgelijke interesses, maar wel veel energie en inspiratie te halen uit ontmoetingen met mensen in het algemeen.

5. **Feedback:** ongeveer de helft van de deelnemers geeft aan **positieve feedback**, waardering of complimenten nodig te hebben om te kunnen groeien in diens talentontwikkeling. Vier deelnemers benoemen hierbij ook het **belang van opbouwende feedback** in de vorm van tips of kritiek. Feedback kan zowel van gelijkgestemden komen als van begeleiders / docenten. Dit sluit aan bij het vorige punt: mensen om je heen hebben met dezelfde interesses en kennis van jouw kunstdiscipline is belangrijk om te kunnen groeien.

6. **Passie / plezier:** plezier of passie is een veelgenoemde reden voor het uitoefenen van de kunstvorm, ondanks uitdagende omstandigheden. Een participant geeft aan ver te moeten reizen en geen steun van diens ouders te krijgen bij het ontwikkelen van diens talenten, maar toch talentontwikkelmogelijkheden op te zoeken. Een andere deelnemer geeft aan diens sociale leven voor een deel te moeten opgeven voor de passie in de kunst, omdat de passie heel veel vrije tijd in beslag neemt. De passie en het plezier is bij deze en vele andere participanten

4.3 wensen voor Drenthe / behoeftes in Drenthe

Onderstaand worden de behoeftes en wensen voor veranderende talentontwikkelmogelijkheden in Drenthe besproken. Eerst volgen de resultaten van de vragenlijst, daarna de resultaten van de focusgroepen.

Behoeftes vragenlijst

Tabel 3 geeft de antwoorden op de vraag wat er volgens de respondent nodig is voor talentontwikkeling in Drenthe weer. De respondenten hebben de vraag beantwoord voor hun **eigen kunstdiscipline**. Deze vraag is ingevuld door 49 respondenten. Ook bij deze vraag konden respondenten meerdere antwoorden invullen. (De volgende cijfers zijn **niet representatief** voor alle Drentse jongeren uit de genoemde disciplines, maar geven slechts de cijfers weer van de respondenten van dit onderzoek. De daadwerkelijke populatie kan hiervan afwijken.)

Commented [EB1]: Vaker benoemen in eerdere stukken

Meer kansen voor (semi) gevorderden

Ongeveer 70% geeft aan behoefte te hebben aan meer kansen voor (semi) gevorderden.

- 6 popmuzikanten,
- 5 klassieke muzikanten
- 6 beeldende kunstenaars
- 10 theatermakers

Een klassiek muzikant beschrijft: *“Er is flink bezuinigd bij de muziekschool waar ik vroeger les had in Hoogeveen. Hier wordt bijna geen muziekles meer gegeven. Andere plaatsen zijn ver weg.”* Een theatermaker geeft aan op zoek te zijn naar vormen van talentontwikkeling voor gevorderden na het afronden van een opleiding om andere makers in Drenthe te ontmoeten, zoals residenties. Een andere theatermaker schrijft dat het beperkte aanbod voor talentontwikkeling erin resulteert dat de mogelijkheden niet haalbaar zijn voor velen door de grote afstand en hoge kosten. Een beeldend kunstenaar zoekt een locatie om te kunnen werken: *“atelierbeleid zou een goed begin zijn”*.

Hulp bij doorstroom

Ongeveer de helft wenst meer hulp bij doorstroom naar andere ontwikkelmogelijkheden:

- 10 theatermakers
- 5 beeldend kunstenaars
- 5 schrijvers

Plek voor ontmoeting

Ongeveer 48% wenst een plek om anderen binnen dezelfde kunstvorm te ontmoeten:

- 4 Klassieke muzikanten
- 3 popmuzikanten
- 7 theatermakers
- 6 beeldend kunstenaars
- 3 schrijvers

Twee respondenten (mode en beeldende kunst) wensen meer aanbod in minder stedelijke omgevingen: een creatieve social hub in kleinere gemeentes en een groter aanbod dat bijdraagt aan het promoten van de kunsten in dorpen en omgevingen waar kunst minder aanwezig is.

Een **goedkoper aanbod** wordt ingevuld door respondenten uit de discipline klassieke muziek (3), popmuziek (2), beeldende kunst (2) en theater (2). Een respondent uit de

discipline klassieke muziek schrijft: *“Muzieklessen zijn een stuk duurder geworden, waardoor muziek steeds meer een elitehobby is geworden. Een goedkoper aanbod zou enorm helpen om mensen met een lagere social-economische klasse hun talenten te kunnen laten ontwikkelen.”* **Meer kansen voor genres/vormen waar nu geen/weinig aandacht voor is**, wordt alleen ingevuld door respondenten uit de discipline popmuziek.

Andere zaken die respondenten benoemen, zijn: mogelijkheden voor oudere jongeren (schrijven), het samenbrengen van jongeren die op een hoog niveau spelen (klassieke muziek) en het doorbreken van het negatieve stigma rondom Drenthe door middel van kunst (schrijven). Ook beschrijft een danser dat veel makers en artiesten volgens hen niet op de hoogte zijn van de mogelijkheden. Het aanbod is volgens deze danser moeilijk vindbaar en er wordt te veel gecommuniceerd in een taal die niet aansluit bij de kunstenaars of artiesten zelf. Ook beschrijft deze respondent: *“Ik mis soms een hotspot die door kunstenaars wordt gedragen. Niet vanuit mensen met een stropdas en met dure woorden.”*

Tabel 3: behoeftes voor Drenthe

Meer kansen voor (semi) gevorderden	35
Hulp bij doorstroom naar andere ontwikkelmogelijkheden	28
Een plek om andere makers/kunstenaars binnen dezelfde kunstvorm te ontmoeten	25
Meer kansen voor beginners	20
Hulp bij de beroepspraktijk (bijvoorbeeld leren ondernemen of facturen schrijven)	18
Een plek om andere makers/kunstenaars van andere kunstvormen te ontmoeten	17
Programma's waarin praktische vaardigheden worden aangeleerd	17
Een goedkoper aanbod	10
Programma's waarin theoretische kennis wordt aangeboden	8
Meer kansen voor doelgroepen/mensen voor wie nu geen/weinig aandacht is	6
Meer kansen voor genres/vormen waar nu geen/weinig aandacht voor is	2

Behoeftes focusgroepen

Ook in de focusgroepen komt een **plek of manier om te verbinden met gelijkgestemden** naar voren. Drie participanten benadrukken de behoefte aan een fysieke plek om andere creatievelingen te kunnen ontmoeten, zowel binnen de eigen discipline als tussen verschillende disciplines. De jongeren in de focusgroepen benadrukken steeds het **belang van een gezonde en veilige omgeving om te kunnen ontwikkelen**. (Fysiek) verbinden met gelijkgestemden kan een manier zijn om zo'n veilige plek te creëren. Op school, thuis en

bij ontwikkelmogelijkheden zelf is het volgens de participanten heel belangrijk om gezien, gehoord en begrepen te worden om te kunnen floreren. Hierop aanhakend bespreekt een aantal deelnemers de wens om creativiteit, creatievelingen en/of mensen die zich anders uiten of kleden dan de norm meer genormaliseerd te zien in Drenthe.

De **behoefte aan meer aanbod voor gevorderden** komt vooral vanuit jongeren uit de omgeving Emmen en Hoogeveen. Jongeren uit de omgeving Assen en uit de disciplines dans en theater geven aan dat het aanbod voor hen voldoende is, maar benadrukken ook dat ze in de rest van Drenthe niet dezelfde kansen ervaren. Ook geven ze aan dat lessen binnen één organisatie ervoor kunnen zorgen dat je op één bepaalde, mogelijk te beperkte, manier wordt opgeleid. Variatie in docenten en genres is volgens hen cruciaal.

Een aantal popmuzikanten bespreekt hoe ze de behoefte hebben om een netwerk op te bouwen. Ze doen mee aan een ontwikkeltraject, maar bespreken hoe ze dit grotendeels aangaan omdat ze een **netwerk en naamsbekendheid** op willen bouwen. Ze willen zich liever op hun eigen manier ontwikkelen dan dat anderen hen vertellen wat "goed" of "niet goed" is. Ze benadrukken hoe er volgens hen binnen hun discipline waardes en kaders bestaan waaraan ze moeten voldoen om erkend te worden als artiest, terwijl ze zelf graag losbreken van die kaders.

Goede begeleiding, een mentor of een docent wordt ook genoemd als een belangrijke behoefte voor het ontwikkelen van talenten. Een participant benoemt hoe die in het verleden een mentor had van wie die heeft leren tekenen en bespreekt hoe deze mentor ook als ingang functioneerde in een nieuw netwerk. **Een mentor of begeleider kan dus meerdere functies vervullen:** niet alleen het aanleren van nieuwe vaardigheden, maar ook het leren navigeren van het creatieve landschap van Noord-Nederland.

Als laatste komt vaak naar voren dat een gat tussen de wens naar talentontwikkeling en de daadwerkelijke mogelijkheden deels ontstaat doordat jongeren ervaren **weinig naar hun input te worden gevraagd**. Echter geeft ook een deel van de jongeren aan niet altijd te weten wat ze nodig hebben of willen leren in hun talentontwikkeling. Een goeie balans tussen eigen input en professionele begeleiding is dus gewenst.

5 Conclusies en aanbevelingen

Uit dit onderzoek blijkt dat het meten van de mate waarin een jongere diens talenten kan ontwikkelen richting een gevorderd niveau vaak veel complexer is dan slechts te onderzoeken of er voldoende aanbod is. Talentontwikkeling is een bijzonder gelaagd, individueel proces waarbij verschillende macro-, meso- en microfactoren elkaar continu beïnvloeden. Talentontwikkeling verloopt dus voor iedereen anders en er bestaat geen "prototype" dat bij elk individu past. De directe sociale omgeving van de jongeren speelt een grote rol in de kansen en uitdagingen die de jongeren ervaren. Het antwoord om die verschillen te overbruggen ligt soms in het aanbieden van meer ontwikkelmogelijkheden, maar soms ook in andere manieren van het faciliteren van talentontwikkeling. In deze conclusie vat ik de resultaten puntsgewijs samen en geef ik aanbevelingen in hoe deze uitdagingen te overbruggen. Daarna geef ik aanbevelingen voor vervolgonderzoek.

5.1 conclusies en aanbevelingen

In meerdere disciplines lijkt er een behoefte te zijn aan meer talentontwikkelmogelijkheden voor – in mindere mate beginners, en in meerdere mate (semi) gevorderden - voornamelijk buiten omgeving Assen (zie H4.3).

- ✓ De jongeren weten zelf het beste waar ze behoefte aan hebben: vraag hen persoonlijk voor input. Mogelijk draagvlak voor een werkgroep of bijeenkomsten met jongeren uit desbetreffende discipline en/of ontwikkelfase om nieuwe, haalbare mogelijkheden op poten te zetten;
- ✓ Mogelijkheden verkennen om ontwikkelmogelijkheden meer regionaal aan te bieden vanuit bestaande ontwikkeltrajecten of programma's, bijvoorbeeld door middel van een workshopreeks. Denk aan samenwerkingen tussen aanbieders van talentontwikkeling op een gevorderd niveau en lokale verenigingen of culturele instellingen;
- ✓ Waar het aanbieden van (nieuwe) talentontwikkelmogelijkheden niet direct mogelijk is, kan een beperkt aanbod voor een gevorderd niveau deels ondervangen worden door verschillende factoren:
 - Creatievelingen met elkaar laten verbinden kan resulteren in: een netwerk opbouwen, ideeën en feedback uitwisselen, elkaar motiveren en doorverwijzen naar (verdere) ontwikkelmogelijkheden;
 - Mentorschap waarbij de mentor fungeert als 1) iemand die nieuwe vaardigheden kan aanleren, maar ook 2) iemand kan begeleiden in de talentontwikkeling op een meer praktisch niveau: waar vind ik mogelijkheden? Hoe creëer ik zelf mogelijkheden?;

- Een veilige omgeving waarin jongeren zich veilig voelen om zichzelf te kunnen uiten en te durven creëren;
- Financiële steun om lessen en/of vervoer naar aanbod dat ver weg is te kunnen betalen en de mogelijkheden rondom deze financiële steun onder de aandacht brengen bij jongeren en hun ouders/verzorgers.

De opvoeding door ouders/verzorgers en directe sociale omgeving van een talent lijken veel invloed te hebben op de kansen die een talent ervaart.

- ✓ Het erkennen dat sommige jongeren een voorsprong hebben op anderen in hun talentontwikkeling en daarmee in beoordeling op talent niet alleen focussen op prestaties maar ook context, kan verschillen deels aan het licht brengen en/of ondervangen;
- ✓ Ouders attent maken op regelingen rond financiële steun of gratis / goedkoop aanbod – denk aan Jeugdfonds Sport en Cultuur (Home – Jeugdfonds Sport & Cultuur, 2025) en de brede school in Emmen (brede school, z.d.);
- ✓ Het faciliteren van laagdrempelige manieren om kennis te maken met de kunstvorm buitenshuis en een netwerk van gelijkgestemden kunnen een deel van het verschil in primaire socialisatie ondervangen. Dit gebeurt in Drenthe al op grote schaal en ligt buiten de scope van dit onderzoek.

Kansengelijkheid in talentontwikkeling lijkt gepaard te gaan met de mate waarin men zich verbonden en gewaardeerd voelt met / door de inwoners van Drenthe en hun mindset.

- ✓ Een veilige omgeving bieden kan op kleine schaal. Binnen talentontwikkelmogelijkheden zijn we niet in staat om de mindset van de inwoners van Drenthe te veranderen, maar het is wel mogelijk om op plekken waar creatievelingen samenkomen een veilige sfeer te cultiveren om te kunnen motiveren en bijdragen aan talentontwikkeling;
- ✓ Aandacht voor verschillende genres, kunstvormen en gemarginaliseerde doelgroepen is essentieel voor inclusieve mogelijkheden. Jongeren met uiteenlopende culturele achtergronden en verschillende ideeën over het uitvoeren van de kunstvorm moeten ook in staat zijn hun talenten te kunnen ontwikkelen.

Mentoren kunnen een belangrijke rol spelen in de talentontwikkelingen van jongeren. Mogelijk draagvlak voor een mentorschapprogramma waarbij professionals beginnende talenten begeleiden, of meer intensieve inzet van persoonlijke begeleiding via cultuurcoaches.

- ✓ Inzet op persoonlijke begeleiding waarbij erkenning is voor de kansen en uitdagingen die het talent in diens leven ervaart / heeft ervaren;
- ✓ Mentoren kunnen zowel begeleiding bieden bij het aanleren van vaardigheden binnen de kunstvorm als bijdragen aan het opbouwen van een netwerk of bij het vinden van verdere ontwikkelmogelijkheden en doorstroom naar kunstvakopleidingen;
- ✓ Meer onderzoek gewenst naar draagvlak voor een mentorschapprogramma waarbij professionals binnen een kunstdiscipline (met een netwerk in Drenthe) beginnende talenten begeleiden, en wat de rol van de cultuurcoaches hierin is.

Input van en initiatieven door jongeren zelf dragen bij aan talentontwikkeling dat beter aansluit bij de doelgroep.

- ✓ Neem de jongeren over wie het gaat mee in besluitvorming en ontwerp van talentontwikkelmogelijkheden. In dit onderzoek komt naar voren dat grote besluiten vaak top down worden genomen waarbij jongeren zelf weinig tot geen input leveren;
- ✓ Binnen de kaders van bestaande organisaties en ontwikkelmogelijkheden worden jongeren vaker gevraagd voor feedback. Dat wordt door de jongeren uit dit onderzoek vaak erg gewaardeerd;
- ✓ Faciliteer waar mogelijk: geef jongeren verantwoordelijkheden en ruimte om zelf initiatieven op poten te zetten.

De behoefte aan contact met gelijkgestemden lijkt groot. Een plek waar creatievelingen samenkomen en creëren heeft meerdere functies.

- ✓ Gelijkgestemden kunnen (nieuwe) ideeën met elkaar uitwisselen, elkaar motiveren om hun talenten verder te ontwikkelen en een veilige omgeving bieden om te floreren;
- ✓ Mogelijk draagvlak voor (meer) netwerkbijeenkomsten of evenementen om gelijkgestemden te ontmoeten;
- ✓ Dit kan mogelijk duiden op draagvlak voor een creatieve broedplaats. Hier is echter verder onderzoek naar nodig.

Scholen kunnen van grote invloed zijn op de talentontwikkeling van creatievelingen.

- ✓ Kunstlessen hebben de kracht om binnen een school een veilige haven te bieden voor creatievelingen, op voorwaarde dat leerlingen zich welkom en gewaardeerd voelen;
- ✓ Het beoefenen van kunst is vaak een kwetsbaar en persoonlijke activiteit waarbij jongeren soms ervaren dat leeftijdsgenoten op school niet altijd waarderen wat zij doen of hoe zij zich uiten. Mogelijk draagvlak voor onderzoek naar de mogelijkheid

om binnen kunstlessen een onderscheid te maken tussen jongeren met een passie voor kunst en cultuur en jongeren die dit minder hebben voor het waarborgen van een veilige omgeving voor zelfexpressie.

Het is belangrijk om te onthouden dat **problemen onder de radar kunnen blijven**, doordat de passie voor het beoefenen van de kunstvorm voor veel jongeren zwaarder weegt dan de uitdagingen die er tegenover staan. Veel jongeren wringen zich in moeilijke bochten om hun passie te kunnen blijven uitoefenen, ondanks de uitdagingen. Het is daarom belangrijk om geen aannames te maken over de kansen van een individu en wat zij nodig hebben. Blijf met jongeren zelf in gesprek over hun behoeftes en uitdagingen.

5.2 Vervolgonderzoek

Op basis van de conclusies en aanbevelingen, zien we dat er ruimte is voor vervolgonderzoek. Dit onderzoek is exploratief. De sample is niet representatief voor alle jonge creatieve Drenten. Om daadwerkelijk uitspraken te kunnen doen over specifieke disciplines of fases van ontwikkeling, is het daarom belangrijk om verder onderzoek te doen naar deze groepen. Daarnaast kunnen de volgende thema's verder onderzocht worden:

- Een mogelijk draagvlak voor een mentorschapprogramma, door 1) te informeren naar de interesse van professionals om buddy of mentor te worden van een beginnend talent, 2) te onderzoeken hoe de jongeren benaderd willen worden en op welke manier een mentor kan bijdragen, en 3) verder uit te vragen in hoeverre cultuurcoaches hier al mee bezig zijn en wat hun rol hierin kan zijn;
- Een mogelijk draagvlak voor creatieve broedplaatsen;
- De rol van scholen in het creëren van veilige omgevingen voor jongeren om zich te kunnen ontwikkelen, in welke mate scholen hier al mee bezig zijn;
- Mogelijkheden om verschillen die van huis uit bestaan tussen talenten te ondervangen met anderszins kennismaking in kunst en cultuur via verschillende kanalen;
- Jongeren die geen of weinig steun krijgen van hun ouders/verzorgers, aangezien dit onderzoek voornamelijk jongeren bevat die wel steun van hun ouders/verzorgers ervaren.

Literatuur

- Agenda - NOORDWOORD*. (2024, 30 december). NOORDWOORD. <https://noordwoord.nl/agenda/>
- Becker, H. S. (1976). Art worlds and social types. *American Behavioral Scientist*, 19(6), 703–718. <https://doi.org/10.1177/000276427601900603>
- Brede school*. (z.d.). Gemeente Emmen. <https://gemeente.emmen.nl/brede-school>
- Burke, P. J., & McManus, J. (2011). Art for a few: exclusions and misrecognitions in higher education admissions practices. *Discourse Studies in The Cultural Politics Of Education*, 32(5), 699–712. <https://doi.org/10.1080/01596306.2011.620753>
- Centraal Bureau voor de Statistiek. (z.d.). *Vrije tijd en cultuur*. Centraal Bureau Voor de Statistiek. <https://www.cbs.nl/nl-nl/maatschappij/vrije-tijd-en-cultuur/cijfers>
- Cultuur in de regio - Cultuurmonitor*. (2025, 16 april). Cultuurmonitor. <https://www.cultuurmonitor.nl/thema/cultuur-in-de-regio/>
- Cultuurklik. (2022, 14 november). *Cultuurklik - Kunst en cultuur*. <https://cultuurklik.nl/>
- Cultuur maakt Drenthe/ Drenthe maakt Cultuur*. (2024). Provincie Drenthe. <https://www.provincie.drenthe.nl/onderwerpen/cultuur-sport-vrije/cultuur/cultuur-maakt-drenthe-drenthe-maakt/>
- Cultuurprijs Emmen*. (z.d.). <https://www.facet-emmen.nl/cultuurprijs.html>
- Cultuurzaam. (z.d.). *Stichting Cultuurzaam*. <https://www.cultuurzaam.nl/>
- de Beer, P., & van Pinxteren, M. (Eds.) (2016). *Meritocratie: op weg naar een nieuwe klassensamenleving?* Amsterdam University Press. <https://doi.org/10.5117/9789462983397>
- Digital Art Factory*. (2025, 17 september). Digital Art Factory. <https://www.digitalartfactory.nl/>
- Drenthe College. (z.d.). *Mediavormgever | Drenthe College*. https://www.drenthecollege.nl/opleidingen/mediavormgever/?gad_source=5&gad_campaignid=15093213553&qclid=EALaI_QobChMlz_bqkel_SjwMVPdBEBx2LABYBEAAYASAAEgJkxPD_BwE
- Facet Lab*. (z.d.). <https://www.facet-emmen.nl/facet-lab.html>
- Grrr.nl. (2025, 23 mei). *Schoolportretten – CultuurProfielScholen*. CultuurProfielScholen. <https://www.cultuurprofielScholen.nl/voortgezet-onderwijs/schoolportretten/>
- Gulbahce, T. (2021, 8 maart). *Individualisme en collectivisme*. ICZ. <https://culturele zorg.nl/individualisme-en-collectivisme/>
- Het Hooge Woord*. (z.d.). Het Hooge Woord. <https://hethoogewoord.nl/>
- Home - Danskwartier*. (2026, 7 januari). Danskwartier. <https://danskwartier.nl/>
- Home - Trendbureau Drenthe*. (2024, 6 mei). Trendbureau Drenthe. <https://trendbureaudrenthe.nl/#HQ-6>
- HQ-6. (z.d.). <https://www.hq-6.nl/>
- Huhn, T., Bourdieu, P., & Johnson, R. (1996). The Field of Cultural Production: Essays on Art and Literature. *Journal Of Aesthetics And Art Criticism*, 54(1), 88. <https://doi.org/10.2307/431688>
- Jeugdfonds Sport & Cultuur. (2025, 28 augustus). *Home - Jeugdfonds Sport & Cultuur*. <https://jeugdfondssportencultuur.nl/>

- John, J. M., & Thiel, A. (2022). Talent as a social construction: Proposing a constructivist conceptualization of athletic talent. *Zeitschrift Für Erziehungswissenschaft*, 25(5), 1199–1220. <https://doi.org/10.1007/s11618-022-01110-2>
- Kunstbende. (2025). Kunstbende.nl. <https://www.kunstbende.nl/>
- Maguire, J. S., & Matthews, J. (2012). Are we all cultural intermediaries now? An introduction to cultural intermediaries in context. *European Journal of Cultural Studies*, 15(5), 551–562. <https://doi.org/10.1177/1367549412445762>
- NPO Kennis. (2025, 24 augustus). Waarom zijn de schilderijen van Van Gogh zo beroemd? *NPO Kennis*. <https://npokennis.nl/longread/7444/waarom-zijn-de-schilderijen-van-van-gogh-zo-beroemd>
- OPEN CALL - NOORDWOORD. (2025, 9 oktober). NOORDWOORD. <https://noordwoord.nl/magazine/open-call/>
- Over NNJO - Noord Nederlands Jeugd Orkest. (z.d.). <https://www.nnjo.nl/over-nnjo/>
- Paik, S. J., Kunisaki, L. T., Tran, V. Q., & Marshall-Harper, K. R. (2022). Understanding the talent development of notable artists and scientists of color and women: why contextual factors matter. *European Journal Of Training And Development*, 47(3/4), 301–326. <https://doi.org/10.1108/ejtd-07-2021-0100>
- POPgroningen. (2025, 25 juni). *Up North - POPGroningen*. POPgroningen - Katalysator van de Groninger Popcultuur. <https://popgroningen.nl/projecten/up-north/>
- Smith, S. R. (2001). The Social Construction of Talent: A Defence of Justice as Reciprocity. *Journal Of Political Philosophy*, 9(1), 19–37. <https://doi.org/10.1111/1467-9760.00116>
- Stichting Kunst & Cultuur. (z.d.). *Talentontwikkeling*. Stichting Kunst & Cultuur. <https://www.kunstencultuur.nl/makers/talentontwikkeling>
- Stichting Kunst & Cultuur. (z.d.-a). *Over Stichting Kunst & Cultuur*. Stichting Kunst & Cultuur. <https://www.kunstencultuur.nl/over-ons>
- Strandvad, S. M., Van Den Hoogen, Q. L., & Reyes, M. (2024). *Sociology about Art*. <https://doi.org/10.4324/9781032632025>
- Talentontwikkeling — The Bake Shop*. (z.d.). The Bake Shop. <https://thebakeshop.nl/talentontwikkeling/>
- Van Eijk, K., Windhorst, M., van der Zandt, P. (2015) Wat we hebben geleerd over talentontwikkeling – Overzicht van uitkomsten van recente onderzoeken naar talentontwikkeling in de kunsten
- Van Maanen, H. (2009). *How to Study Art Worlds: On the societal functioning of aesthetic values*. <https://library.oapen.org/bitstream/20.500.12657/35329/1/339994.pdf>
- Vooropleiding. (2025, 16 juni). Garage TDI. <https://www.garagetdi.nl/wat-we-doen/vooropleiding>
- Wil jij schrijver worden? - Talentprogramma Noord-Nederland*. (2025, 5 februari). NW Talentenprogramma. <https://noordwoord.nl/nw-talentenprogramma/>
- Young, M. (1994). Meritocracy revisited. *Society*, 31(6), 87–89. <https://doi.org/10.1007/bf02693283>
- Young, M. D. (1958). *The Rise of the Meritocracy*. <https://ci.nii.ac.jp/ncid/BA22002648>